

ТЕНДЕРИ ЗА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ПРЕ УВОЂЕЊА ПРЕВЕНТИВНЕ АРХЕОЛОГИЈЕ – ОПАСНОСТ ПО АРХЕОЛОГИЈУ У СРБИЈИ

Александар Алексић

Завод за заштиту споменика културе Ниш

e-mail: aleksandar.aleksic.zzsknis@gmail.com | Прегледни рад

Примљено: 19. 4. 2021. | УДК: 903/904:351.853

Прихваћено: 9. 6. 2021.

Апстракт: *Сведоци смо да се у Србији заштита археолошког наслеђа, а тиме и сама археологија као дисциплина налази на прекретници. Интензивна изградња уз готово сталне измене закона који регулише изградњу и форсирање израде планских докумената свих нивоа, са једне стране, те развој прописа и закона који уређују начине спровођења и реализације поступака јавних набавки, са друге стране, стране, стварају ситуацију у којој је досадашњи начин организовања археолошких истраживања неодржив. Овај процес обавља се у тренутку када сама археологија у Србији не располаже механизмима којима ће се на најбољи начин носити са изазовима археологије на тржишту. У српску археологију још увек није уведена превентивна археологија! Не постоји јасно установљена стандардизација метода и поступака за планирање и спровођење археолошких истраживања и неопходних анализа након археолошких истраживања, не постоји систем контроле квалитета, правила надзора и примопредаје археолошких истраживања, итд. Због неразумевања археологије уопште, али и услед недостатка јасно установљених стандарда, археолошка истраживања излазе на тржиште растисивањем тендера, али као додатак грађевинским радовима, дефинисана грађевинским нормама. На тај начин се археологија као струка и наука не само деградира по више основа, већ се директно угрожава и заштита археолошког наслеђа.*

Кључне речи: *археологија, археолошка истраживања, заштита археолошког наслеђа тендери, јавне набавке, превентивна археологија, грађевинске позиције*

Увод

Археологија се у Србији данас све више суочава са форсираном израдом планских докумената и интензивном изградњом уз сталне измене закона који регулише изградњу. Истовремено, с развојем прописа који уређују јавне набавке, све јавне установе, па тако и установе које се баве археологијом, условљене су своје пословање ускладити са наведеним прописима. У таквој ситуацији, археолошка истраживања све чешће постају предмет јавних набавки.

Међутим, услед непостојања низа претходно усвојених стандарда који би ближе дефинисали начин спровођења археолошких истраживања, ствара се ситуација у којој се археолошка истраживања сужавају на ниво описа грађевинских позиција према предмеру и предрачуну грађевинских радова, ограничавају се на ниво количина земље изражених у кубним метрима и другим јединицама мере, на основу којих се процењена вредност археолошких истраживања не може прилагодити археолошкој ситуацији на терену. Ово се не дешава само на грађевинским пројектима већ и у оквиру конзерваторско-рестаураторских пројеката на непокретним културним добрима који у свом саставу садрже и археолошко наслеђе.¹

Различити нивои власти расписују тендере без уважавања свих елемената система који омогућава да археологија у Србији функционише, као што су: територијална надлежност установа заштите, врста установе која може бити носилац истраживања, параметри археолошких истраживања на одређеном простору, неопходно време за припрему и обављање истраживања, потребне анализе након истраживања, публиковање резултата истраживања, принципи заштите археолошког наслеђа у оквиру система заштите непокретних културних добара итд.

Истовремено, расписивање тендера се обавља у тренутку када сама археологија у Србији не располаже механизмима којима ће се на најбољи начин носити са изазовима на тржишту. Не постоји јасно установљена стандардизација метода и поступака при планирању и спровођењу археолошких истраживања и неопходним анализама након археолошких истраживања, не постоји систем контроле квалитета, правила надзора и примопредаје археолошких истраживања, итд.

Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа и превентивна археологија

Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа (*European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)*) усвојена је 1992. године и назива се још и Уговор из Валете (*Valletta treaty*) или Малтешка конвенција (*Malta convention*) (Рајковаћа 2019, 22–24). Ова је конвенција увела превентивну археологију у европску археолошку праксу и практично је довела до револуције у европској археологији у последњој деценији 20. и у првој деценији 21. века.

¹ На основу анализе тендерске документације и документације Завода за заштиту споменика културе Ниш из 2020. године за реализацију пројекта „Формирање шетних стаза на бедемима Нишке Тврђаве и санација бедема-ескарпи”, на споменику културе Тврђава у Нишу и Плана детаљне регулације Ардија и Урбанистичког пројекта блокова Б-7 – Б-12 у Нишу, на простору археолошког налазишта „Римска грађевина са мозаиком на Коњичком гробљу”.

Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа почива на томе да је неопходно спровести низ систематских **превентивних** активности на истраживању и заштити археолошког наслеђа пре спровођења грађевинских и других радова, односно пре могућег „инцидента” (Diaz and Mena, 2004, 187). Отуда и потиче назив **превентивна археологија**. Ово се у самој својој основи разликује од начина функционисања традиционалне **спасилачке археологије**, која заправо у свом највећем делу почива на „инциденту” – случајном открићу археолошког наслеђа током извођења грађевинских и других радова и предузимања мера заштите након тога.

Суштина Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа лежи заправо у дефинисању обавезе да тело које планира изградњу и развој претходно мора обавити превентивна археолошка истраживања – уведена је обавеза обављања **претходних истраживања археолошког потенцијала простора на коме се планира изградња и развој**.

Имплементација овог принципа у европским земљама зависила је од друштвеног уређења и државне организације сваке појединачне земље, као и претходно установљеног институционалног оквира у коме је археологија у свакој од земаља функционисала. У том смислу можемо разликовати два главна модела превентивне археологије, првенствено по томе да ли је држава задржала монопол над спровођењем археолошких истраживања и то:

- **либерални модел превентивне археологије – тзв. модел „слободног тржишта”** попут Енглеске – *commercial archaeology* и *development-led archaeology*, где је превасходни удео приватних археолошких компанија у археолошким истраживањима (процењено је да је у приватним археолошким компанијама 2000. године у Енглеској било запослено преко 2000 археолога, док је тај број нарастао на чак око 4000 до 2008. године)² (Thomas 2004, 38; 2013, 96; Novakovic, Horňák, 2016, 26);
- **конзервативни модел превентивне археологије – тзв. модел јавног сектора**, где археолошка истраживања превасходно спроводи јавни сектор под свеобухватном контролом државе (INRAP – Национални институт за превентивна археолошка истраживања запошљава око 1860 археолога, Министарство културе око 345, локалне

² Модел „слободног тржишта” карактеристичан је и за Сједињене Америчке Државе и заправо почива на принципу појма власништва над земљом и третирању власништва у друштвеном уређењу. У Енглеској је питање приватне својине одувек посебно наглашавано, што је имало пресудан утицај и на дефинисање приступа заштити археолошког наслеђа и превентивној археологији (Thomas 2013, 87, 88).

заједнице око 700 археолога, док је у приватном сектору запослено око 300 археолога, што чини укупно око 3000 запослених археолога у Француској) (Rajkovača 2019, 22; Дераере и Rossenbach 2013, 130, 131; Novaković и Hornák, 2016, 26).

Како бисмо исправно разумели, ова два модела само су на супротним странама спектра модела превентивне археологије – суштина је иста. Поједине земље су у мањој или већој мери комбиновале наведене моделе прилагођавајући их особеностима сопственог државног, друштвеног и институционалног уређења (Холандија, Данска, Словенија, Немачка, Шпанија, итд.).

Веома је важно нагласити да увођење превентивне археологије није променило основу на којој је до тада почивала заштита археолошког наслеђа, без обзира на одабир модела превентивне археологије. Државне установе које воде званичне регистре и прописују мере техничке заштите археолошког наслеђа, наставиле су да обављају ову делатност и њихова је улога постала још значајнија.

Поред тога, у свим земљама које су увеле превентивну археологију, археологија је примарно остала у области културе, само додатно дефинисана правилима научних истраживања.

Такође је веома битно нагласити да је увођењу превентивне археологије у свим земљама претходило уређење стандарда археолошких истраживања, стручног надзора (над археолошким истраживањима) и контроле над применом тих стандарда, као и реформа институционалног оквира у коме заштита археолошког наслеђа, односно археологија функционише, о чему ће више речи бити напред. Тек на крају читавог тог процеса, свака је земља размотрила могућности јавног надметања (тендера) и додељивања права спровођења археолошких истраживања приватном сектору и ову је могућност прихватила или одбацила, узимајући у обзир и друге аспекте друштвеног уређења.

У својој суштини, превентивна археологија заправо представља археолошки одговор на савремени процес интензивираниог развоја и изградње у свеобухватном приступу истраживању, заштити и презентацији археолошког наслеђа.

Стандарди археолошких истраживања превентивне археологије

Превентивном археологијом, односно стандардизацијом археолошких истраживања превентивне археологије нису уведене специјално нове методе, већ су постојеће методе археолошких истраживања, које су и раније биле на располагању археолошкој науци, систематизоване и стан-

дардизоване према начину примене у одговарајућем нивоу планских докумената. Стандардизација археолошких истраживања генерално је потребна због очувања и заштите археолошког наслеђа, а специфично је неопходна због очувања и заштите археолошког наслеђа у поступку планирања изградње и развоја.

Стандардизација археолошких истраживања обухвата неколико главних корака, односно фаза археолошких истраживања: од кабинетске процене доступних извора (објављене литературе, извештаја са ранијих истраживања и других активности које су имале утицаја на археолошко наслеђе на датом простору, итд.), преко употребе недеструктивних метода евалуације простора (несистематска и систематска рекогносцирања, ЛИДАР, геофизичке методе, итд), примене полудеструктивних метода (стратиграфске бушотине, пробна ископавања мањег обима, итд.) до археолошких ископавања као последње фазе археолошких истраживања.

У том смислу, овом приликом ће у својим основама бити представљени холандски и словеначки стандарди археолошких истраживања. Холандски стандарди могу дати јаснију општу слику превентивне археологије, док словеначки стандарди могу бити занимљиви из перспективе археологије у Србији, с обзиром на то да археологија у Словенији и Србији почива на истим основама некадашње заједничке државе.

Холандски стандарди обухватају следеће (Willems, Brandt, 2004):

1. Кабинетска процена извора – валоризација литературе и других доступних података (Desk-based assessment);
2. Археолошка теренска валоризација – валоризација података прикупљених приликом превентивних археолошких теренских истраживања. Дели се на више недеструктивних, полудеструктивних и деструктивних метода истраживања (ЛИДАР, геофизика, археолошка топографија, систематско и несистематско рекогносцирање, пробне стратиграфске бушотине, пробна стратиграфска машинска и ручна ископавања, итд.);
3. Физичка заштита – обухвата низ мера техничке заштите археолошких локалитета и налазишта;
4. Археолошко документовање уништења – обавља се кроз археолошко праћење извођења грађевинских радова;
5. Археолошка ископавања – као последња мера која се примењује у превентивној археологији и обухвата, између осталог – уклањање археолошког наслеђа са одређеног простора.

С друге стране, стандарди превентивне археологије у Словенији можда су и детаљније разрађени од холандских, али је неопходно узети их у обзир са посебном пажњом зато што се превентивна археологија у Словенији развила на институционалном оквиру археологије који је актуелан и у Србији.

Стандарди археолошких истраживања у Словенији обухватају следеће (Grosman, Novakovic, Masaryk, Ljubljana 2007; Pravilnik o arheoloških raziskavah, 2013.):

1. Археолошка кабинетска процена извора
2. Даљинска проспекција археолошког наслеђа
3. Археолошки прегледи и рекогносцирања
  - i. Археолошка топографија
  - ii. Археолошки површински преглед
  - iii. Археолошки потповршински преглед
  - iv. Археолошки структурални преглед, архитектонске анализе
  - v. Истражно бушење
  - vi. Геофизичка проспекција
  - vii. Археолошка пробна ископавања (машинска и ручна)
  - viii. Остали археолошки прегледи
4. Археолошко документовање уништења
5. Археолошка истраживања у току грађевинских радова
6. Археолошка ископавања.

Неопходно је поновити да стандардизацију археолошких истраживања, без обзира на врсту модела превентивне археологије, обавезно прати контрола квалитета тих стандарда, која се првенствено односи на контролу примопредаје изведених археолошких истраживања, израде завршне теренске документације (са припадајућим извештајем), питање правне заштите конкретног археолошког локалитета (покретање поступка заштите), као и на питања обраде и трајног депоновања покретног археолошког материјала.

Детаљнија дискусија о свим појединачним аспектима стандардизације археолошких истраживања превентивне археологије превазилази оквире овог рада, али даје главне смернице за евентуалну будућу расправу о овом питању у оквирима српске археологије.

Законски оквир археологије и заштите археолошког наслеђа у Србији и усвојене Међународне конвенције

Поред већ поменуте Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа из 1992. године коју је Република Србија ратификовала 2009. годи-

не усвојивши посебан закон, најважнији правни акти који регулишу област археологије у Србији су:

- Закон о културним добрима („Службени гласник РС” бр. 71/1994, 52/2011 – др. закони, 99/2011 – др. закон и 6/2020),
- Закон о потврђивању европске конвенције о заштити археолошког наслеђа (ревидирана) („Сл. гласник РС – Међународни уговори”, бр. 42/2009),
- Кривични законик (чл. 353а и други), („Службени гласник РС” број, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019),
- Решење о утврђивању територије завода за заштиту споменика културе („Службени гласник РС”, бр. 48 од 15. новембра 1995),
- Решење о утврђивању надлежности музеја према врстама уметничко-историјских дела и према територији („Службени гласник РС”, бр. 28 од 27. јула 1995, 102 од 20. децембра 2016, 118 од 25. септембра 2020),
- Правилник о обрасцима, садржају и начину вођења дневника радова и друге документације која се води о археолошким ископавањима и истраживањима („Службени гласник РС”, бр. 67 од 8. маја 2020.).

Институционални оквир археологије и заштите археолошког наслеђа у Србији

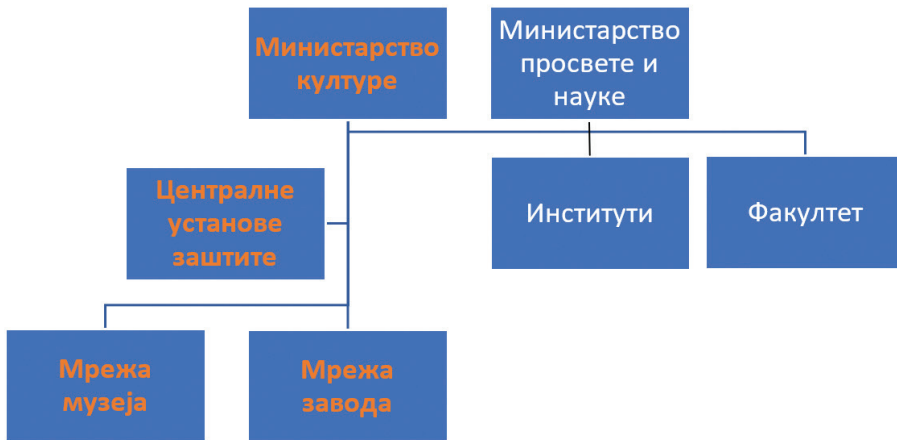
Заштита археолошког наслеђа у Републици Србији остварује се кроз:

- Археолошка истраживања са централизованом процедуром издавања одобрења од стране Министарства културе,
- Обезбеђени институционални оквир установа заштите покретних и непокретних културних добара,
- Вођење регистра и централног регистра археолошких налазишта,
- Установљени поступак прописивања мера заштите покретних и непокретних културних добара,
- Учествовање у изради планске документације и развоја (само номинално).

Неопходно је истаћи на овом месту да постоји одређена неусклађеност између научних археолошких истраживања и правне и физичке заштите археолошког наслеђа. Археологија као наука у највећој мери је усмерена ка стварању новог знања свуда па и у Србији, али се утицај научних архео-

лошких истраживања на заштиту археолошког наслеђа у Србији не валоризује на прави начин. Ова неусклађеност академске и заштитне археологије у Србији може се представити упоређивањем броја правно заштићених археолошких налазишта у Србији и географски блиским земљама.

Према подацима из Централног регистра непокретних културних добара, званично је 196 утврђених археолошких налазишта, док споменика културе попут средњовековних утврђења и манастира, који по својој природи припадају археолошком наслеђу, има око педесетак.³ Поређења ради, у Словенији је, пред увођење превентивне археологије у систем заштите археолошког наслеђа (2007. године), број званично регистрованих археолошких локалитета био више него десетоструко већи од броја званично регистрованих археолошких локалитета у целој Србији 2020. године – 2158. (Djuric 2007, 183).

Сл. 1. Шематски приказ институционалног оквира археологије и заштите археолошког наслеђа у Србији

Fig. 1. Schematic representation of the institutional framework for archaeology and protection of the archaeological heritage in Serbia

Можемо констатовати да се институционални оквир заштите археолошког наслеђа у својој суштини не разликује од већине земаља, међутим, **археологија у Србији данас, на нивоу и теорије и праксе, наставља принципе спасилачке археологије (salvage или rescue archaeology), која је је одлика друге половине 20. века.**

³ Не постоји централна евиденција евидентираних археолошких локалитета, односно археолошких локалитета за која је покренут поступак утврђивања за непокретно културно добро, тако да поменути укупни број од око 250 археолошких локалитета не обухвата и евидентирани археолошке локалитете.

Напоследку, потребно је поменути да управо из принципа на којима почива превентивна археологија, потичу и следећа достигнућа која се примењују и у Србији:

- Принцип „polluter pays” у заштити археолошког наслеђа, односно принцип да је инвеститор развоја и изградње дужан да финансира и истраживања археолошког наслеђа које је откривено приликом извођења изградње,⁴
- Централизиција контроле над спровођењем археолошких истраживања, односно централизовање издавање дозвола, односно одобрења за археолошка истраживања,
- Стандардизована документација археолошких истраживања,
- (Чак и) увођење тендера за „услуге” археолошких истраживања.

Проблеми заштите археолошког наслеђа у Србији у 21. веку – покушај класификације

Проблеми археологије и заштите археолошког наслеђа у Србији су многобројни и може се генерално констатовати да су проузроковани и чињеницом да се заштита археолошког наслеђа није развијала у складу са политичким и економским развојем читавог друштва. Наравно да морамо имати у виду и економске санкције и ратна дешавања у последњој деценији 20. века. Зато проблеме српске археологије не можемо посматрати ван општег контекста друштва и економије у Србији.

Међутим, поменуте проблеме можемо посматрати и у смислу (не)примене принципа Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа и генерално их класификовати у неколико главних група:

- 1. Археолошка истраживања се не обављају или се обављају само делимично у поступку израде планске документације.** Планирање развоја и изградње на више нивоа (планска документација као предуслов за изградњу), праћени успостављањем система јавног надметања (јавне набавке и тендери), представљају основ за општи развој одређеног простора. Без обзира на чињеницу што се Република Србија ратификовањем Европске конвенције обавезала да примени принципе превентивне археологије, суштински до тога није

---

⁴ Овај принцип заправо дефинише да је инвеститор изградње дужан да финансира истраживање и заштиту наслеђа на простору који је угрожен изградњом. Код нас је овај принцип модификован и односи се на наслеђе које је откривено (и чије је откриће пријављено!) током извођења грађевинских и других радова.

- дошло и археолошка истраживања, као први корак у заштити археолошког наслеђа, изузетно ретко претходе реализацији планских докумената.
2. У последњим деценијама је **дошло до интензивирања изградње**, а да у том поступку **заштита археолошког наслеђа није спроведена на задовољавајућ начин**. Генерално гледано, свако повећање обима активности у изградњи драстично повећава шансу за откриће археолошког наслеђа („инцидент“). Ово се посебно односи на велике инфраструктурне пројекте (ауто-путеви, гасоводи, итд.), али и на интензивiranу изградњу у урбаним срединама. Поред тога, треба имати у виду и још једну појаву која у одређеном обиму додатно доприноси читавој проблематици заштите археолошког наслеђа, а то је интензивирање конзерваторско-рестаураторских пројеката на објектима непокретног културног наслеђа (попут средњовековних цркава и манастира и средњовековних утврђења и утврђења из периода турске окупације) који садрже и археолошко наслеђе. У случајевима интензивирање изградње све чешће је случај да се археологија третира као фаза грађевинских радова, нормирана правилима изградње, а не правилима археолошке струке.
  3. Истовремено са претходним, дошло је до **поштравања прописа о планирању и изградњи који негативно утичу на заштиту археолошког наслеђа**. Стиче се утисак да је до поштравања прописа о планирању и изградњи дошло због проблема у заштити грађевина у урбаним срединама (урбано архитектонско наслеђе 19. и почетка 20. века) и да иницијатори измена прописа нису на уму имали археолошко наслеђе конкретно, али је заправо археолошко наслеђе највише погођено. Конкретно, поштравањем прописа о планирању и изградњи и њиховим званичним тумачењима који су праћени и судским одлукама, надлежним установама заштите онемогућено је да на прави начин штите археолошко наслеђе оставивши заштиту археолошког наслеђа да зависи од „инцидента“ и примене последње мере заштите – обустава радова у случају открића археолошких налаза⁵ (Алексић 2019).

---

⁵ Видети: Упутство о примени појединих одредби Закона о планирању и изградњи и Закона о културним добрима у поступку издавања локацијских услова (Министарство културе и информисања бр. 011-00-116/19-02 од 11.12.2019.); Институт обуставе грађевинских и других радова у случају открића археолошких налаза представља меру заштите која зависи од више међусобно независних фактора.

4. Постојећи систем заштите археолошког наслеђа никада није развијен у пуном капацитету. Систем заштите археолошког наслеђа у Србији институционално је формиран након Другог светског рата кроз заштиту покретног и непокретног културног наслеђа – музеји и заводи те научне истраживачке и образовне установе. Иако је замишљен добро, а његове су основе добро установљене, тај институционални оквир није пратио општи друштвено-економски развој. Установе заштите нису у потпуности централизоване и данас на различите начине решавају иста питања, а нарочито питања заштите археолошког наслеђа. Сарадња између различитих усанова која се баве археологијом није на потребном нивоу, не постоји права контрола над изведеним археолошким истраживањима, није дефинисан минимални ниво неопходних истраживања, сложеност процедуре од истраживања археолошког локалитета до уписа налазишта у Регистар и Централни регистар и уписа оптерећења у катастру непокретности на простор утврђеног налазишта, не постоји провера обраде и услова трајног чувања покретних археолошких налаза, не постоји провера публикавања резултата спроведених археолошких истраживања и обрађених покретних археолошких налаза... Посебно велики проблем представља то што није дефинисано питање управљања и праћења стања археолошких локалитета и налазишта.

Поред претходно наведених главних проблема, могу се издвојити и други проблеми са којима се заштита археолошког наслеђа у Србији сусреће, а који могу посредно или непосредно зависити од претходно наведених проблема. Ти проблеми се могу представити на следећи начин:

- Деградирање усанова заштите и константно умањење њихових кадровских и квалитативних капацитета (тренутно је у заводима за заштиту споменика културе у Србији запослено мање од 25 археолога, који обављају све врсте послова из области заштите археолошког наслеђа – од истраживања преко поступака правне и физичке заштите археолошког наслеђа до прописивања мера техничке заштите у поступку планирања и изградње) (Црнобрња 2017, 90);
- Неадекватно вредновање археологије као научне дисциплине у оквиру система вредновања научних истраживања (што директно утиче и на финансирање научних археолошких пројеката);
- Нерегулисана међународна сарадња у археолошким истраживањима;

- Одсуство минималних стандарда и контроле квалитета археолошких истраживања, са примопредајом обављених истраживања;
- Неусклађеност заштите археолошког наслеђа са заштитом преосталог корпуса културног наслеђа (у установама заштите највише је архитектата, који веома ретко уважавају све специфичности археолошког наслеђа у поступцима прописивања мера техничке заштите);
- Недефинисане границе појма археолошког наслеђа (нпр. да ли се локалитети из историјских периода након средњег века сматрају археолошким наслеђем, зашто археолошка наука не обрађује период новог века, итд.);
- Оснивање и рад неструковних удружења грађана који недвосмислено угрожавају археолошко наслеђе и археологију као дисциплину.

Сви наведени проблеми овде су само побројани, а њихова детаљнија разрада превазилази оквире овог рада.

Директне последице претходно наведених проблема заштите археолошког наслеђа у Србији јесу:

- огромна диспропорција између утврђених археолошких налазишта (у Централном регистру археолошких налазишта је 196) и археолошких налазишта (и локалитета) који су били предмет археолошких истраживања,⁶
- непостојање археолошке карте Србије (таква карта треба да садржи положај археолошких налазишта и локалитета на катастарском плану, са дефинисаним зонама заштите, иначе је неупотребљива за прописивање мера заштите археолошког наслеђа у поступку израде планске документације),
- наставак спровођења заштите археолошког наслеђа у Србији на нивоу спасилачке археологије средине 20. века (основ је „инцидент” односно предузимање мера заштите након открића археолошког наслеђа током извођења грађевинских и других радова),
- наставак одсуства правог модела управљања археолошким налазиштима (чак и када се спроведе поступак правне заштите, већина археолошких налазишта нема решено питање корисника или управљача са својим правима и обавезама, реално се не обавља праћење стања налазишта, итд.).

---

⁶ Иако не постоји евиденција изведених археолошких истраживања, може се дати груба процена о постојању неколико десетина хиљада археолошких локалитета у Србији.

Тендери – јавне набавке за археолошка истраживања

Јавно надметање за набавку услуга или производа које је подложно јавној контроли, представља једно од достигнућа савремених демократских друштава. Међутим, археолошка истраживања се приликом расписивања јавних набавки сматрају врстом комерцијалне услуге те се јавне набавке за археолошка истраживања сврставају у групу комерцијалних услуга, што је у најмању руку непримерено.⁷

Непримерен је третман археолошких истраживања на такав начин, с обзиром на то да археолошка истраживања:

- представљају истраживања непокретних културних добара – археолошких налазишта која могу бити само у власништву државе – јавно добро,
- обухватају проналазак и документовање покретних културних добара која такође могу бити само у власништву државе – јавно добро и
- дају „резултат” у виду документације која представља јавно добро – у власништву државе.

Поред наведеног, археолошка истраживања обављају се по посебно установљеној процедури. Обављају их стручњаци који су запослени у државним установама, чији је пак оквир деловања дефинисан на основу посебних државних одлука.

Затим, чини се да се заборавља да археолошка истраживања заправо представљају једну од најважнијих мера у заштити археолошког наслеђа, али не и једину. Мора се напоменути и то да се у српској археолошкој пракси уопште веома ретко разматра чињеница да археолошка ископавања заправо представљају деструктивну активност те да ископавањима треба приступити само онда када нема другог избора. Веома ретко се разматра питање неопходности и сврсисходности спровођења археолошких ископавања и да ли су исцрпљене све недеструктивне методе археолошких истраживања пре него што се донесе одлука о томе да се приступи ископавањима.

Напоследку, основни критеријум за спровођење јавних набавки је нижа цена, што додатно негативно утиче на археолошка истраживања.

У том смислу, јавне набавке за археолошка истраживања уведене су у праксу без претходно јасно дефинисаних могућности, ограничења и предности, без јавне и стручне расправе и без дефинисања јасних процедура које већ постоје. Практично су делатници из области археологије, било у области културе, било у области науке, доведени пред свршен чин, а надлежне установе заштите неретко и нису обавештене о расписаним јавним набавкама.

⁷ Видети фусноту 1.

Проблематика у вези са тендерима за археолошка истраживања може се сврстати у неколико главних група, што је последица непостојања стандарда археолошких истраживања:

- **Тендери за археолошка истраживања расписују се без икакве контроле од стране система заштите археолошког наслеђа** (од Министарства културе наниже) и у они највећој мери не уважавају принципе археологије и постојећи систем заштите и научног проучавања археолошког наслеђа. Не уважава се постојећи систем територијалне надлежности установа заштите, као ни минимални принцип организације теренског рада, потребна методологија, итд. Ово је директна последица непостојања стандарда за археолошка истраживања. Организације које расписују јавне набавке веома често се не консултују са археолозима, а позивају се на једине постојеће прописе, који регулишу – изградњу. Систем заштите археолошког наслеђа са оваквим тендерима углавном се први пут сусреће у поступку издавања одобрења за археолошка истраживања која су била предмет тендера или приликом открића археолошких налаза када је већ отпочела реализација предметног пројекта изградње;
- Тендери за археолошка истраживања расписују се **по принципима грађевинарства**. У таквим околностима, археологија се представља грађевинским позицијама са описом „археолошки ископ земље III и IV категорије”, најчешће исказаних у кубним метрима, орочена нереалним роковима и радним временом (нпр. десеточасовно радно време на терену, покушај увођења сменског рада у археологији, ангажовање броја археолога мање од потребног, итд.);
- **Основни критеријум** за спровођење јавне набавке јесте **цена коштања планираних радова**, што је апсолутно непримерено за археолошка истраживања. Ово се може имати посебно негативно одразити на заштиту археолошког наслеђа с обзиром на непостојање минималних стандарда неопходних за спровођење и организацију археолошких истраживања. Због овог критеријума, економски аспект бављења археологијом посебно је угрожен;
- **Археолошка истраживања се предвиђају у оквиру грађевинског пројекта током извођења грађевинских радова**, а не у процесу планирања и израде пројекта (што нас враћа на почетак проблема). Археолошка истраживања су на овај начин у потпуности обухваћена грађевинарством и у смислу извођења и у смислу надзора;

- **Стварање правно апсурдне ситуације.** Наведеним тендерима и пратећом грађевинском документацијом (идејни пројекат, грађевинска дозвола, пројекат за извођење грађевинских радова) не предвиђа се могућност обуставе изградње услед проналаска археолошког наслеђа. Наведена документација то свакако не може предвидети, али ако се не уважавају правила археолошке струке приликом реализације пројеката који су били предмет јавне набавке – долази се до једне крајње правно апсурдне ситуације. У таквим случајевима, када се отпочне са реализацијом пројекта грађевинских радова на простору где постоји археолошко наслеђе а није спроведена заштита археолошког наслеђа, надлежни заводи (као надлежне установе заштите непокретних културних добара) у законској су обавези да обуставе грађевинске радове који су одобрени и пријављени.

Зашто је расписивање тендера проблем за археолошка истраживања?

Процес успостављања превентивне археологије у европским земљама генерално је спроведена на исти начин, уз мања одступања, у последњој деценији 20. века и првој деценији 21. века, али увек пратећи неколико главних корака, и то:

1. **Потврђивање Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа**,⁸;
2. Реорганизација система заштите археолошког наслеђа где су јасно дефинисане државне установе које се баве: вођењем регистра археолошких налазишта, прописивањем мера техничке заштите (услова) у поступку планирања и изградње и спровођењем контроле над извођењем археолошких истраживања (археолошки надзор);
3. Измена правног оквира, односно закона који регулишу питање заштите археолошког наслеђа и планирања и изградње у правцу увођења превентиве археологије;
4. Усвајање детаљних стандарда археолошких истраживања са системом контроле квалитета;
5. **Увођење тендера за археолошка истраживања**.⁹ Овај корак обухвата и примену превентивних археолошких истраживања у читавом поступку изградње – од израде планске документације до издавања дозволе за изградњу!;

⁸ Србија је Европску конвенцију ратификовала 2009. године.

⁹ У Србији су се тендери за археолошка истраживања први пут појавили у другој деценији 21. века, током реализације изградње ауто-пута Е-75 и Е-80.

6. Последњи корак, и то уколико се дође до општег друштвеног и стручног консензуса, јесте дозвола приватном сектору да се може самостално бавити археолошким истраживањима.

<i>Р.бр.</i>	<i>У европским земљама</i>	<i>У Србији</i>
1	Потврђивање Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа	Потврђена 2009. године - Закон о ратификацији Европске конвенције
2	Реорганизација система заштите археолошког наслеђа	- <i>Не!</i>
3	Измена правног оквира заштите археолошког наслеђа (у правцу превентивне археологије)	- <i>Не!</i>
4	Усвајање стандарда археолошких истраживања са системом контроле квалитета	- <i>Не!</i>
5	Увођење тендера за археолошка истраживања	Уведени тендери за археолошка истраживања крајем друге деценије 21. века (Коридор X);
6	Одлука о томе да ли се допушта оснивање приватних археолошких компанија	- ?

Табела 1. Упоредни приказ увођења превентивне археологије у Европи и Србији

Table 1. Comparative overview of the introduction of preventive archaeology in Europe and Serbia

Као што се може видети из претходног приказа, реорганизација археологије у Европи спровођена је у неколико засебних фаза. Оно што је најважније истаћи јесте да је **пре увођења** тендера за археолошка истраживања дошло до:

- реорганизације система заштите археолошког наслеђа,
- усвајања детаљних стандарда за археолошка истраживања (са системом контроле квалитета) и
- пратеће измене правне регулативе у правцу превентивне археологије.

Наведени механизми су неопходни и незаобилазни како не би дошло до распада система заштите археолошког наслеђа и додатног угрожавања археолошког наслеђа.

У Србији, након потврђивања Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа (2009. године), није урађено ништа у вези са реорганизацијом археологије и заштитом археолошког наслеђа у правцу увођења превентивне археологије. Прескочене су веома важне фазе у имплементацији превентивне археологије, а у праксу је, преко реда, уведен – тендер за археолошка истраживања!

Археологија у Србији уређена је применом једног закона из 1994. године и три подзаконска акта – правилника.¹⁰ Подзаконски акти (два правилника о територијалној надлежности установа заштите и правилник о археолошкој документацији) не систематизују методе археолошких истраживања и заштите археолошког наслеђа, већ дају један општи оквир функционисања дисциплине.

Једна од најопаснијих ствари које се могу десити археолошком наслеђу у оваквим околностима у којима се налази систем заштите археолошког наслеђа у Србији (када нису успостављени системи стандардизације истраживања, заштите и управљања археолошким наслеђем и није успостављен систем контроле спровођења поменутих стандарда), јесте да се приватном сектору дозволи обављање археолошких истраживања. Негативне последице по археологију и археолошко наслеђе могу бити несагледиве.

Најважније је истаћи да у заштити археолошког наслеђа у Србији тренутно не постоји јасно установљен минимални стандард који ће приватној компанији бити црвена линија испод које неће смети да иде нити постоји начин да се у овој ситуацији нпр. одреди јасна површина, обим и врста археолошких истраживања. Решење о одобрењу археолошких истраживања надлежне Комисије Министарства културе и информисања не може надоместити недостатак општег стандарда археолошких истраживања нити може обухватити целокупно сагледавање одређеног културног добра које је предмет археолошких истраживања у поступку изградње (нпр. комерцијалног карактера или ширег конзерваторско-рестаураторског подухвата на непокретним културним добрима). Надлежни заводи немају јасна упутства на који начин да кроз прописивање мера техничке заштите дефинишу и детаљне смернице око површине, обима и врсте археолошких истраживања.

У археолошкој пракси протеклих година можемо пронаћи примере у којима се приватне компаније ипак ангажују за спровођење археолошких истраживања (најчешће за геофизичка снимања) или одређених сегмената који су саставни део археолошких истраживања (ангажовање археолога и других стручњака преко приватних агенција за запошљавање, ангажовање агенција за израду теренске документације, итд.).¹¹

¹⁰ Наведено у библиографији.

¹¹ Бројни пројекти археолошких истраживања протеклих година, без обзира на то да ли се финансирају преко годишњег конкурса Министарства културе и информисања или у оквиру инвестиционе изградње попут гасовода „Турски ток”, 2019. године (заводи: Покрајински, Суботица, Нови Сад, Панчево, Смедерево, Крагујевац, Ниш), Гасовод МГ10 Ниш-Димитровград (завод: Ниш), реализују се уз обавезне јавне набавке за ангажовање стручне екипе, радника, смештаја екипе, што наводи на закључак да су јавне набавке за археолошка истраживања већ увелико присутне у готово свим фазама археологије.

Потребно је посебно нагласити и то да се проблеми заштите археолошког наслеђа не одражавају само на археолошко наслеђе и археологију, већ имају негативан утицај на планирање и развој у целини. Израђивачима и наручиоцима планског развоја проблеми заштите археолошког наслеђа нису јасни, па ни видљиви, али могу утицати на коначну имплементацију планских докумената, посебно у случају открића археолошког наслеђа приликом извођења грађевинских и других радова, када дође до кашњења уговорених грађевинских радова.

Измене закона који регулишу заштиту археолошког наслеђа и обављање археолошких истраживања који су у току у Србији, нису израђене према јасном увођењу превентивне археологије, али је важно нагласити да усвајањем тих измена закона неће бити онемогућено увођење превентивне археологије. Подсетићемо да је археолошко наслеђе као део културног наслеђа у Уставу Републике Србије препознато као необновљив ресурс од општег интереса за Републику Србију и предмет посебне одговорности Републике Србије, аутономних покрајина и јединица локалне самоуправе.¹²

Усвајањем великог броја законских решења кроз процес приступања и придруживања ЕУ створен је оквир који нашу археологију усмерава ка превентивној археологији. Тај процес се није десио једноставно и одједном, али је он свакако пред нама, иако слободно можемо рећи да стручна и научна археолошка заједница у највећем делу тога није ни свесна! И тај процес, опет, није комплетан – умногоме је окрњен и није у складу са спремношћу службе заштите археолошког наслеђа и археологије као делатности у Републици Србији у целини.

На овај процес до сада није пружен адекватан одговор, а одвија се у периоду када је постојећи систем заштите археолошког наслеђа у великој мери урушен, иако је преживео турбулентна времена друштвених, економских и политичких промена. Адекватан одговор овом процесу можда би могао бити формиран да је претходно већ у потпуности развијен и дефинисан систем заштите археолошког наслеђа, али ми једноставно тај систем нисмо у потпуности развили те нисмо у могућности да га без већих потешкоћа модификујемо у правцу принципа превентивне археологије, а у складу са карактеристичним друштвеним и државним уређењем.

У свему овоме лежи огромна опасност по даљи развој археологије у Србији.

¹² Устав Републике Србије, чл. 89, 97, 183, 190 („Сл. гласник РС” 98/2006).

Предлог решења – реорганизација археологије у Србији

Први корак у решавању овог комплексног проблема свакако је опште прихватање да проблем постоји. Та је дужност, пре свега, на археолозима у Србији, без обзира на то да ли се заштитом археолошког наслеђа баве посредно или непосредно, ангажовањем у научним или установама заштите. Неопходно је схватити да је питање увођења превентивне археологије заправо решено без археолога, без уже или шире дискусије о томе, а може се рећи чак и без неке посебне агенде.

За покушај попуњавања хијатуса између ратификације Европске конвенције и увођења тендера за археолошка истраживања сматрам да је најважније спровести следеће кораке:

1. Стандардизација археолошких истраживања са контролом квалитета

Ово представља најважнији корак у решавању проблема српске археологије тренутно. Практично гледано, стандарди археолошких истраживања већ постоје и они се мање-више, уопштено гледано и примењују у већини спроведених археолошких истраживања у Србији. Наравно да су многа питања и даље нерешена и отворена, поготову она која се односе на контролу над археолошким истраживањима пре, у току и након реализације, судбина археолошког локалитета након ископавања (ко предаје и коме се предаје археолошки локалитет), судбина покретног археолошког материјала, питање завршног извештаја и коначне документације са археолошких истраживања, итд. Али то су све питања која се могу решити кроз систематизацију и стандардизацију археолошких истраживања и за то није неопходно доносити нове законе. Чак и тренутно важећи Закон о културним добрима даје могућност да се овај огроман проблем реши кроз, рецимо, подзаконска акта, која се доносе у оквиру надлежног министарства. Потребно је свакако на ову тему спровести стручну дискусију и постићи општи консензус у стручним круговима пре изношења јасног захтева пред политичке доносиоце одлука, али у што краћем року.

2. Спровођење претходних археолошких истраживања у поступку израде планске документације

Археологија у Србији данас располаже знањима и методологијом којом може у поступку израде планске документације спровести претходна археолошка истраживања. Можемо рећи да се спорадично ово и ради, нарочито за потребе великих инфраструктурних планова

развоја. Међутим, генерално посматрано, ниво примене претходних археолошких истраживања у оквиру поступка израде планске документације изузетно је незадовољавајућ у смислу минимално неопходне заштите археолошког наслеђа. Свакако је потребна шира и јача подршка на нивоу политичког одлучивања у вези са овим питањем. Потребно је да израђивачи, односно наручиоци планске документације коначно прихвате да је спровођење претходних (или превентивних) археолошких истраживања од општег интереса и да може довести како до спречавања уништења археолошког наслеђа, тако и знатног умањења „опасности” од непланираних додатних трошкова и обуставе радова на реализацији пројеката изградње, али је неопходно да такав недвосмислен захтев дође од археолога који се баве заштитом. Отежавајућа околност, између осталог, свакако је све мањи број археолога запослених у установама заштите.

3. Интензивирање заштите археолошког наслеђа у оквиру постојећих археолошких истраживања, уз побољшање квалитета научних сазнања

Неусклађеност између нивоа научних истраживања и нивоа правне и физичке заштите археолошког наслеђа представља засебан проблем који се може решити мимо општег питања превентивне археологије. Археолошко наслеђе у Србији је додатно оптерећено археолошким истраживањима која нису усмерена и ка питању правне и техничке заштите. Неопходно је у археолошкој пракси више пажње посветити питањима заштите кроз реализацију археолошких истраживања – од статуса правне и физичке заштите самог локалитета, имовинско-правних односа, нивоа и могућности конзервације и презентације *in situ*, преко благовремене доставе документације надлежним установама заштите, питање обраде и трајног чувања покретног археолошког материјала (као покретних културних добара), итд.

На крају, није битно да ли ће се археологија и њен развој у Србији назвати превентивном или некаквом другачијом археологијом, јер то није питање покрета или мишљења већ питање нивоа развоја дисциплине. Најважније је схватити да је тај процес „реформе” археологије и заштите археолошког наслеђа у Србији отпочео још пре више од деценије, да тај процес још увек траје и одиграва се готово у потпуности мимо делатника из области археологије (од Универзитета, преко института до регионалних завода и локалних музеја)! Може се констатовати да већина археолога у Србији чак није ни свесна овог процеса.

Овде се не ради о припадности одређеној школи мишљења у оквиру археолошке науке и праксе, већ о томе да ли ће археологија у Србији, суочена са интензивираним планирањем и изградњом, задржати стари начин функционисања који почива на открићу археолошког наслеђа током извођења грађевинских и других радова („инцидент“) и остати на нивоу спасилачке археологије средине 20. века, или ће почети да се развија у правцу принципа Европске конвенције, да уведе и примени методе археолошких истраживања како би деловала превентивно и тиме могућност или опасност од инцидента свела на најмању могућу меру, на добробит како археолошког наслеђа тако и планирања развоја.

Овај процес се већ одиграо у европским земљама и иницирао је „археолошки одговор“. На располагању су нам разни примери, углавном успешних одговора (попут примера из Француске и Словеније) на интензивiranу изградњу који су довели до револуције у археологији – не само до бољег очувања археолошког наслеђа, већ и до општег развоја археологије као науке, унапређења сазнања, методологије археолошких истраживања, развоја установа која се баве археолошким истраживањима и заштитом археолошког наслеђа, повећања броја археолога...

Оно што се може сматрати сигурним јесте да, уколико се ништа не предузме у суштинском смислу у правцу решавања читавог овог проблема, односно реорганизације система заштите археолошког наслеђа у правцу превентивне археологије, то ће се негативно одразити првенствено на само археолошко наслеђе, а затим и на археологију као делатност у целини. Да ли смо спремни да платимо такву цену?

Прихватање постојања проблема представља први корак у његовом решавању!

ИЗВОРИ

Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа – *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)*.

Закон о културним добрима („Службени гласник РС“ бр. 71/1994, 52/2011 – др. закони, 99/2011 – др. закон и 6/2020).

Кривични законик (чл. 353а), („Службени гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

Pravilnik o arheoloških raziskavah, Uradni list Republike Slovenije, št. 3/13, 2013.

Правилник о обрасцима, садржају и начину вођења дневника радова и друге документације која се води о археолошким ископавањима и истраживањима („Службени гласник РС”, бр. 67 од 8. маја 2020).

Решење о утврђивању надлежности музеја према врстама уметничко-историјских дела и према територији („Службени гласник РС”, бр. 28 од 27. јула 1995, 102 од 20. децембра 2016, 118 од 25. септембра 2020).

Решење о утврђивању територије завода за заштиту споменика културе („Службени гласник РС”, бр. 48 од 15. новембра 1995).

Упутство о примени појединих одредби Закона о планирању и изградњи и Закона о културним добрима у поступку издавања локацијских услова (Министарство културе и информисања бр. 011-00-116/19-02 од 11.12.2019).

Устав Републике Србије, чл. 89, 97, 183, 190 („Сл. гласник РС” 98/2006).

БИБЛИОГРАФИЈА

Алексић, А. 2019. Измене и допуне Закона о планирању и изградњи и заштита археолошких локалитета – коментар, *Гласник Српског археолошког друштва* 35: 337–345.

Depaepe, P. and Rossenbach, K. S. 2013. Preventive archaeology in France, review and point of view, in *Twenty years after Malta. Preventive Archaeology in Europe and Italy*, ed. Maria Pia Guermandi and Kai Salas Rossenbach, 129-136. Bologna: Istituto per i beni artistici culturali e naturali, ACE – Professional Practice & Public Outreach.

Djurić, V. 2007. Preventive archaeology and archaeological service in Slovenia, in *European Preventive Archaeology. Papers of the EPAC Meeting, Vilnius 2004*, ed. K. Bozóki-Ernyey, 181–185. Budapest: National Office of Cultural Heritage, Hungary.

Martínez Díaz, B. and Catillo Mena, A. 2007. Preventive Archaeology in Spain, in *European Preventive Archaeology. Papers of the EPAC Meeting, Vilnius 2004*, ed. K. Bozóki-Ernyey, 187–208. Budapest: National Office of Cultural Heritage, Hungary.

Novaković, P., Grosman, D., Masaryk, R. and Novšak, M. 2007. *Minimalni standardi izkopavalne dokumentacije: pregled stanja in predlogi standardov*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS.

Novaković, P. and Hornák, M. 2016. From Rescue to Preventive Archaeology: A Highly Challenging 25 Years in the Former Socialist Countries of Eastern Europe, in: *Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe. Proceedings of the 22nd EAA Meeting in Vilnius 2016*, ed. Predrag Novaković, Milan Hornák, Maria Pia Guermandi, Harald Stäuble, Pascal Depaepe and Jean-Paul Demoule, 21-32. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Rajkovača, T. 2017. *Frameworks and Development Perspectives of Preventive Archaeology in Bosnia and Herzegovina and Serbia*. Doktorska disertacija, Univerza u Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Thomas, R. M. 2007. Development-led archaeology in England, in *European Preventive Archaeology. Papers of the EPAC Meeting, Vilnius 2004*, ed. K. Bozóki-Ernyey, 33–42. Budapest: National Office of Cultural Heritage, Hungary.

Thomas, R. M. 2013. Development-led archaeology in England today, in *Twenty years after Malta. Preventive Archaeology in Europe and Italy*, ed. Maria Pia Guermandi and Kai Salas Rossenbach, 87–102. Bologna: Istituto per i beni artistici culturali e naturali, ACE – Professional Practice & Public Outreach.

Црнобрња, А. Н. 2017. Археолошко наслеђе у Србији данас – брига државе или посао ентузијаста. *Модерна конзервација* 5: 77–96.

Willems W. J. H. and Brandt, R. W. 2004. *Dutch Archaeology Quality Standard*. Den Haag: The State Inspectorate for Archaeology (RIA).

Aleksandar Aleksić

Institute for Cultural Heritage Protection Niš

**PUBLIC PROCUREMENTS FOR ARCHAEOLOGICAL RESEARCH
BEFORE THE INTRODUCTION OF PREVENTIVE ARCHAEOLOGY –
A DANGER FOR ARCHAEOLOGY IN SERBIA**

Keywords: *archaeology, archaeological research,
open commercial competition of archaeological research,
public procurement, preventive archaeology, construction positions*

We are witnesses, consciously or unconsciously, that the protection of the archaeological heritage in Serbia, and thus archaeology itself as a discipline, is at a turning point. Intensive construction with almost constant changes in the laws regulating the construction and forcing of drafting planning documents at all levels on one hand, and the development of regulations and laws governing the implementation of public procurement procedures on the other hand, form a situation in which archaeology as a human science and discipline from the field of culture of the Republic of Serbia is persistently pushed aside and reduced to a simple addition of construction works, just one phase of construction works defined by construction norms. Archaeological research is narrowed to the level of description of construction positions according to the bill of quantities and estimate of construction works, limited to the level of quantities expressed in cubic meters and other units of measure on the basis of which the estimated value of archaeological research cannot be adjusted to the archaeological situation. In that way, archaeology as a profession and science in Serbia is degraded on several grounds.

Placing archaeological research on the free market, public procurement (open commercial competition) of archaeological research is done in a very specific situation for archaeology in Serbia.

On one hand, public procurements (open commercial competition) by various levels of government (from republic, through provincial to local) take place without respecting all elements of the current system that allows archaeology in Serbia to function, such as: territorial jurisdiction of protection institutions, type of institution that can be the holder of the research, complete absence of defining parameters for archaeological research in a certain area, necessary time for the preparation and performance of research and analysis after research, etc.

On the other hand, public procurement of archaeological research is announced at a time when archaeology in Serbia does not have the mechanisms to

deal with the challenges of archaeology on the market. Preventive archaeology has not yet been introduced into Serbian archaeology! There is no clearly established standardisation of methods and procedures in the planning and implementation of archaeological research and the necessary analysis after archaeological research, there is no quality control system, rules for supervision and handover of archaeological research, etc.